

Uloga ratnih iskustava u izgradnji teorije ratne veštine

(»VOJNO DELO« br. 10—11/58)

... Međutim, ratna praksa pa, prema tome, i ratna iskustva imaju nekoliko svojih specifičnosti koje, uz načelno pravilnu primenu iskustava uopšte, bitno opredeljuju njihovo korišćenje. Te specifičnosti bile bi uglavnom sledeće:

1. — Ratna praksa nije nešto što se neprekidno odvija. Ona je povremena, sa većim ili manjim razmacima, otuda i krnja, nepotpuna. Ukoliko je razmak između prakse prošlog i budućeg rata veći bilo vremenski, tehnički, ekonomski, društveno-politički ili u bilo kojoj oblasti naučnih dostignuća, utoliko je nepotpunost prošle ratne prakse veća pa, prema tome, i njena uloga u izgradnji teorije ratne veštine budućeg rata trebalo bi da bude manja. Zato se često u vojnoj literaturi susrećemo sa izrekom: »Novi rat nikada ne počinje tamo gde se prošli završio«. To se veoma često ističe kao pouka. No, i pored toga, mi ćemo u istoriji ratova i ratne veštine, ne retko, naići na slučajeve gde su se pojedine zemlje spremale »za prošli, a ne za budući rat«.

2. — Da bi se nadoknadio taj »nedostatak« ratne prakse, period između dva rata ispunjen je tzv. mirnodopskom praksom koja, svakako, igra određenu ulogu u izgradnji teorije ratne veštine. Međutim, mirnodopskoj praksi koja se sastoji iz raznih vežbi, manevara itd., nedostaje nekoliko bitnih elemenata prave ratne prakse kao što su: stvarno reagovanje neprijatelja, koje je često drukčije od naših predviđanja, zatim, nepostojanje opasnosti po život itd. Vrednost mirnodopske prakse zavisi, pre svega, od toga koliko je pravilno sagledana perspektiva, uslovi, karakter i fizionomija budućeg rata, kao i glavne karakteristike dejstava obeju ratujućih strana. Ukoliko su predviđanja dalje od realne ocene, utoliko je veća defektnost uticaja mirnodopskih iskustava na teoriju, doktrinu i, naravno, buduću ratnu praksu.

3. — Izrazita specifičnost korišćenja ratnih iskustava izazvana je i činjenicom da se vojna aktivnost nikad ne primenjuje na mrtvu materiju, ili na neki živi objekat koji uglavnom pasivno reagira. Naprotiv, to je uvek delovanje na živi objekt koji svesno, često za sup-

rotnu stranu, potpuno neočekivano reagira. To daje posebno obeležje izučavanju ratnih iskustava sa naročitim akcentom protiv težnje za iznalaženjem šematizovanih zakona vođenja rata.

Imajući u vidu načelne naučne postavke o ulozi iskustva pri izgradnji određenih teorija, kao i istaknute osobenosti ratnih iskustava, možemo prići konkretnoj analizi uloge ratnih iskustava u izgradnji teorije ratne veštine.

Ako je praksa polazna tačka ispitivanja svake teorije, onda je i ratna praksa polazna tačka ispitivanja i osnova teorije o ratu. Već smo ranije rekli da se ratna praksa u izgradnji teorije ratne veštine ne javlja onako sirova, nego sređena, uopštena u vidu određenih ratnih iskustava. To bi bio prvi i jedan od bitnih izvora izgradnje teorije ratne veštine. Drugi važan izvor jesu iskustva stečena u tzv. mirnodopskoj praksi, dok bi treći bitni izvor bio novi materijalno-tehnički i društveno-politički uslovi vođenja rata.

To bi bili osnovni izvori od kojih se u najširem smislu polazi u izgradnji teorije ratne veštine.

... Na osnovu izloženog izlazi da je ratna praksa preko ratnih iskustava jedna od osnova svake teorije ratne veštine. To znači da se pri izgradnji svake teorije ratne veštine mora najpre poći od ratnih iskustava. Ono što nova ratna sredstva i ostali novi uslovi vođenja rata nose sobom, suočava se na određen način sa ratnim iskustvima. Ovakav logičan put izgradnje teorije ratne veštine ne treba pobrkati sa stepenom učešća tri pomenuta izvora u toj izgradnji. Iako su metodološki ratna iskustva uvek osnova svake teorije ratne veštine, to nikako ne prejudicira stvarni stepen njihovoga učešća u izgradnji svake konkretne teorije ratne veštine. Koliki će taj stepen biti zavisi, pre svega, od toga kolike su kvalitativnije promene izvršene u sredstvima i ostalim uslovima za vođenje rata. Ukoliko su te promene veće, utoliko će učešće iskustvenih normi iz prošlih ratova u izgradnji buduće teorije ratne veštine biti manje i obratno. Treba posebno podvući da se važnost promena ne odnosi samo na sredstva, odnosno ratnu tehniku, nego i na ostale opšte i posebne uslove vođenja rata. To znači da, i pored ogromnih kvalitativnih promena u naoružanju i ostaloj tehnici uopšte, jedna zemlja može voditi eventualni budući rat u nekim drugim uslovima (naprimer, opštem odnosu snaga, posebno odnosu u tehnici itd.) veoma sličnim sa ratom koji je vodila u prošlosti. Jasno je onda da će ona moći i trebati koristiti i ta svoja ratna iskustva uopšte i po pojedinim pitanjima, utoliko više ukoliko su uslovi budućega rata po pojedinim opštim i posebnim problemima sličniji sa ratom čija se iskustva koriste.

Pored toga, stepen učešća ratnih iskustava u izgradnji starije ratne veštine zavisi još i od kvaliteta samih iskustava, kao i od toga koliko će subjektivni faktor umeti pravilno da ih koristi. . .

... Već je Drugi svetski rat istakao u prvi plan problem prostora za one zemlje koje su bile žrtve agresije. Sve evropske zemlje koje su bile napadnute od strane Nemačke, osim Sovjetskog Saveza, bile su »male« za odbranu. Još je, dakle, u Drugom svetskom ratu napadač raspolagao takvim tehničkim sredstvima koja su mu omogućavala veliki tempo napada, da su se sve zemlje, osim onih najvećih, našle, pored ostalog, pred problemom pomanjkanja prostora potrebnog za izvođenje odbrane.

Pošto savremena tehnička sredstva omogućuju neuporedivo veći tempo nastupanja, to se problem prostora pojavljuje u znatno oštrijoj formi nego što je to bilo u Drugom svetskom ratu i to, ne samo za male i srednje nego i za velike zemlje, ili čak i za koaliciju većeg broja zemalja. Kako to izgleda može se videti iz činjenice da pojedine armije predviđaju dubinu bližeg zadatka jedne strategiske operacije na oko 1.000 kilometara.

Prema tome, one zemlje i narodi koji su spremni i hoće da se bore, a ne da podlegnu prvom munjevitom naletu napadača, moraju, između ostalog, i problem prostora rešavati na način koji izlazi iz okvira klasičnih, isključivo frontalnih principa ratovanja. Mi u tome pogledu možemo naći izvanredne pouke u NOR-u. Nismo mi u NOR-u potpuno ignorisali prostor, kako bi to nekom površnom posmatraču moglo izgledati. Naprotiv, uvek smo težili da povećamo slobodnu teritoriju, međutim, zahvaljujući drugim faktorima, posebno brojnom i tehničkom odnosu naših i neprijateljskih snaga, nismo slobodu manevra mogli podrediti obaveznom čuvanju stvorene slobodne teritorije. Za nas je slobodna teritorija imala, pored političkog, i čisto vojni značaj. Zato smo branili slobodne teritorije dotle dok je ta odbrana mogla da se odvija u okvirima načela naše strategije i taktike. Ali, čim bi pretila opasnost da se ta načela naruše, a to praktično znači da prihvatimo kruto frontalni način ratovanja koji nam je pokušavao naturiti neprijatelj, mi bismo odustajali od odbrane dotada stvorene slobodne teritorije, napuštajući je, da bismo istovremeno ofanzivnim dejstvima stvarali na drugoj strani novu, obično, još veću slobodnu teritoriju. Mi smo na taj način u uslovima NOR-a rešavali problem prostora. Relativno malu teritoriju Jugoslavije pretvorili smo svojim načinom dejstva u praktično beskonačan prostor za neprijatelja. Valja napomenuti da to nije idealno rešenje problema prostora, nego da je to nužno rešenje u uslovima inferiornog odnosa snaga prema

neprijatelju. Kad se taj opšti odnos snaga za vreme NOR-a promenio u našu korist, onda je i naš odnos prema teritoriji postao drukčiji. Mislim da takvo naše iskustvo u pogledu rešavanja problema prostora ima izvanredan značaj za savremene uslove...

...Dok je nemačka doktrina munjevitog rata trijumfovala po Evropi i za jedan određeni period vremena u Sovjetskom Savezu, dotle su se njena osnovna načela pokazala neuspešnim u borbi protiv NOR-a. To je toliko poznata stvar da nema nikakve potrebe za analizama i objašnjenjima, nego je, mislim, interesantnije izvući odatle neke zaključke koji bi imali opštu teoretsku vrednost. Oni bi se uglavnom mogli svesti na ove:

1. — U jednom istom vremenskom periodu ne može jedna doktrina imati univerzalni značaj. Važan faktor koji omogućuje uspešnu realizaciju jedne doktrine jeste i doktrina protivnika. Ukoliko je neprijateljska doktrina bliža najboljem rešenju korišćenja realnih uslova za rat, utoliko ona mora imati jačeg uticaja na doktrinu svoga protivnika. Na primer, doktrina sa kojom je Francuska ušla u Drugi svetski rat nije, ni izdaleka, koristila sve realno postojeće objektivne uslove tadašnje situacije, pa, analogno tome, i Nemačka, pri stvaranju i razvijanju svoje doktrine, nije bila naročito obavezna da vodi računa o francuskoj doktrini, osim u smislu što većeg korišćenja njenih slabosti, a ne u smislu ispravljanja slabosti vlastite doktrine koja bi se mogla uočiti u poređenju sa protivničkom. Međutim, nemačka doktrina morala je trpeti bitne izmene u borbi protiv NOR-a u Jugoslaviji. Naša doktrina maksimalno je koristila sve postojeće objektivne i subjektivne uslove za uspešno vođenje upravo onakvog rata kakav smo mi vodili. Određeni uslovi su, dakle, rodili takav način rata da bi u povratnom dejstvu baš takav način rata bio u stanju da najpotpunije iskoristi te iste uslove koji su ga rodili. Doktrina koja je sve to imala u vidu i na tim faktorima bila zasnovana, morala je dovesti u pitanje načela doktrine munjevitog rata pri njihovom međusobnom sukobu. To je potpuno logično još i zbog toga što se pretstavnik doktrine munjevitog rata javlja kao napadač, koji se nije pripremio za vođenje rata kakav mu je nametnut i drugo, što je doktrina munjevitog rata dobrim delom bazirana na slabostima protivnika kojih, naravno, nije bilo u našem NOR-u.

2. — Stepem međusobnog uticaja doktrina dvojice protivnika zavisiće od toga čiji je način ratovanja vitalniji i više odgovara konkretnoj društveno-istorijskoj i vojno-političkoj situaciji. No, jedna stvar može se smatrati zakonitom, a to je, da dominantan uticaj na

karakter i fizionomiju rata vrši ona doktrina koja je elastičnija, sveobuhvatnija, koja se može lako prilagoditi bitno različitim situacijama i koja, prema tome, sveobuhvatnije koristi sve postojeće uslove za vođenje rata...

... Na kraju, još jedno pitanje koje je interesantno sa stanovišta metoda i suštine klasifikacije iskustava NOR-a. Da li je NOR bio pretežno strategiska ofanziva ili strategiska defanziva? Tu postoje različita mišljenja.

Pre nego što bismo analizirali ta različita mišljenja, treba odmah napomenuti da bismo sasvim promašili ako bismo u NOR-u tražili strategisku ofanzivu ili defanzivu po uzoru na te kategorije iz frontalnog načina ratovanja. Takvih kategorija u NOR-u nema, niti ih je moglo biti iz prostog razloga što je to drugi, specifičan način ratovanja koji je, normalno, morao imati i svoje posebne zakone i kategorije. Istina je da se i NOR u svojoj završnoj fazi po formi znatno približio klasičnom frontalnom načinu ratovanja karakterističnom za Drugi svetski rat, mada se sa njim nikada nije potpuno izjednačio. U toj fazi njegovi se postupci i norme mogu donekle, mada opet ne sasvim, upoređivati sa onima iz frontalnog načina ratovanja. Strategiska ofanziva i defanziva određene su kategorije koje je teorija strategije fiksirala na bazi izučavanja klasičnog frontalnog načina ratovanja. Prema tome, strogo uzevši, ne bi bilo pravilno upoređivati pojmove izišle iz jedne stvarnosti sa praksom koja je kvalitativno drukčija. Međutim, kako mi nemamo obrađenu i ozakonjenu terminologiju NOR-a, naročito ne sa stanovišta i u domenu teorije strategije, to ćemo se terminima strategiske ofanzive i strategiske defanzive uslovno poslužiti, podrazumevajući tu samo onu osnovnu suštinu stvari koja bi se u vidu pitanja mogla formulisati i ovako: da li je NOR, posmatran u celini i u strategijskim okvirima, pretežno predstavljao ofanzivu ili defanzivu?

Argumenti onih koji smatraju da je NOR u suštini predstavljao strategisku defanzivu bili bi uglavnom sledeći:

1. — Mi smo bili u odbrani, odnosno branili smo svoju zemlju od okupacije, pa smo, prema tome, vodili strategisku odbranu.

2. — U domenu taktike mi smo bili manje-više stalno u ofanzivi, a u domenu strategije u defanzivi, jer nam, u velikom periodu rata, opšti odnos snaga nije dozvoljavao da preduzmemo strategisku ofanzivu. Tada, kad se opšti odnos snaga promenio u našu korist, i mi smo iz okvira ofanzivnih taktičkih dejstava prešli i na ofanzivna strategiska dejstva.

3. — Vremenski dobar deo NOR-a protekao je u velikim neprijateljskim ofanzivama kad smo bili prinuđeni da se branimo.

Mislim da se nijedan od pomenutih argumenata zajedno sa svojim obrazloženjima ne bi mogao prihvatiti. Uzmimo prvi argument. Njegova osnovna slabost je u tome što on brka pojmove, identifikujući odbrambeni rat sa strategiskom defanzivom. Istina je da smo mi vodili odbrambeni rat, ali to nikako automatski ne znači da se takav rat mora voditi isključivo defanzivom u strategiji. Naprotiv, i odbrambeni rat se može voditi najbeskompromisnijom strategiskom ofanzivom. Za to ima vrlo mnogo primera u istoriji ratova.

Kod nas je i specifičan slučaj i u tome smislu što NOR nije značio kontinuelan produžetak aprilskog rata. Nije to, dakle, bio prelaz armije potučene u frontalnom načinu ratovanja na partizanski način, da bi to davalo jedan opšti pečat NOR-u. Naprotiv, NOR je počeo bez ikakvog oslonca i veze sa starom armijom, koja je bila potpuno razbijena. To znači da NOR suštinski i sa čisto vojnog stanovišta nije značio kontinuelan produžetak odbrane zemlje koju stara, regularna armija nije uspela odbraniti, nego je on predstavljao borbu za oslobođenje već okupirane zemlje. Dakle, i po suštini i po formi to je bio ofanzivan zadatak.

Što se tiče drugog argumenta teorije po kojoj je NOR predstavljao pretežno strategisku defanzivu, treba, u prvom redu, reći da je teoretski tipičan primer navlačenja originalne specifične stvarnosti NOR-a na one teoretske kalupe koji su pravljani na bazi kvalitativno druge stvarnosti. Tvrdnja da smo u taktičkim okvirima bili u ofanzivi, ali da u strategiji nismo, mislim, da je ilustracija toga. Izgleda kao da je ta taktičko-ofanzivna dejstva trebalo pretvoriti u neku celovito napadnu strategisku operaciju pa da bi se svatila, ili to priznala kao ofanziva u domenu strategije. Međutim, pri tome se ne vidi da bismo baš na taj način prešli na jedan drugi način ratovanja. Treba shvatiti da je zbir tih ofanzivnih taktičkih dejstava, a u mnogim periodima i situacijama, ne samo taktički nego i strategijski, predstavljao organsku celinu međusobno povezanu jednom strategiskom idejom, a organizacijski povezanu samo do toga stepena do koga je to bilo korisno u datom momentu u duhu suštine našega načina ratovanja. Ako bismo svoju praksu hteli ubaciti u stare teoretske kalupe, onda bi se za NOR još manje moglo reći da je bio strategiska defanziva nego strategiska ofanziva. Jer, mi nismo otsudno branili slobodnu teritoriju, nismo u njenom okviru imali državno težište itd. Normalno je da se u strategiskoj defanzivi smanjuje sopstvena teritorija, a kod nas se u NOR-u, naprotiv, svakodnevno povećavala slobodna teritorija itd.

Naša ofanzivna strategija u NOR-u nije se ogledala samo kroz ofanzivne vojne operacije strategiskog značaja nego, pre svega, u stalnom opštem jačanju i razvijanju NOR-a, sadržanom u svakodnevnom jačanju naših oružanih snaga, kako brojnom tako i organizacijskom, povećavanju slobodne teritorije, jačanju naših političkih pozicija itd. To je suština samo ofanzivne strategije jednog takvog rata, koja je, postepeno menjajući opšti odnos snaga, stvarala uslove i za vojne operacije relativno drukčijeg karaktera. Inače je, mislim, jasno da se defanzivnom strategijom ne bi mogli stvoriti onakvi uslovi za vođenje završnih operacija kakvi su postojali. Ako se uporede uslovi vođenja NOR-a u 1941. godini sa onim iz završnog perioda rata, mora se uočiti kvalitativna razlika u nekim bitnim faktorima — snazi oružane sile, teritoriji koju smo držali i u političkoj situaciji u zemlji. Strategiskom defanzivom u onakvom ratu kakav smo mi vodili ne bi se mogao stvoriti nijedan od pomenutih faktora. Naprimjer, ne znam kako bi se strategiskom defanzivom moglo obezbediti onako stalno, rapidno povećanje naše slobodne teritorije?

U pogledu trećega argumenta koji govori o tome da je veliki deo NOR-a ispunjen neprijateljskim ofanzivama, pa bi, analogno tome, trebalo da smo i mi za to vreme u defanzivi, moglo bi se reći da se po nerazumevanju suštine NOR-a ne razlikuje od drugoga argumenta. Naša defanziva u čisto vojnom pogledu, čak ni na onom prostoru gde je vođena neprijateljska ofanziva, nije se sa njom potpuno vremenski poklapala. Naša, da je nazovemo operativno-strategiska defanziva, obično je kratko trajala i ustupala bi mesto ofanzivi. Suprotstaviti se neprijateljevoj ofanzivi izbegavanjem borbe koju je on hteo nametnuti uz istovremeno preduzimanje sopstvene ofanzive u nekom drugom pravcu — to je postalo jedno od poznatih vitalnih operativno-strategiskih načela NOR-a.

Ako bismo sa stanovišta pitanja o kome je reč analizirali ceo tok NOR-a našli bismo, mislim, mali broj veoma kratkih vremenskih perioda zaista kad smo bili u strategiskoj defanzivi. To je i razumljivo jer bi defanziva u strategiji kod onakvog načina rata značila oduzimanje upravo onih suštinskih preimućstava koje je on imao nad neprijateljskim i na kojima je, u velikoj meri, bazirana naša pobjeda u NOR-u. Prema tome, to pitanje zaslužuje da bude pravilno osvetljeno i sa stanovišta teorije strategije.